

Recunoașterea valorii culturale a limbilor regionale în Franța

JEAN SIBILLE

Recunoașterea valorii culturale a limbilor este un subiect vast, care poate fi abordat în multe feluri. Aș vrea să-l abordez dintr-un punct de vedere în același timp sociologic, psihologic și politic. Nefiind de formație juristă, nu voi intra în chestiuni tehnice de drept, dar aceasta nu mă va împiedica să exprim punctul de vedere al unui non-jurist asupra unor chestiuni juridice. Mai mult, mă voi ocupa mai degrabă de limbile regionale sau minoritare decât de limbi în general.

Ce este identitatea?

Limba este adeseori asociată cu ceea ce se numește „identitate”. Identitatea unei persoane se compune din mai multe fațete: identitate culturală, identitate sexuală, religioasă, profesională... Există bineînțeles interacțiuni între aceste diferite fațete ale identității, dar acestea sunt lucruri diferite; aici va fi vorba în mod esențial despre identitatea „culturală”.

Deseori, identitatea culturală este considerată ca un lucru immanent, adică un fapt preexistent oamenilor, care se identifică cu ceva. De fapt, în opoziție cu ceea ce s-a convenit a se numi „moștenirea culturală”, identitatea e ceva ce se construiește aici și acum. Identitatea constituie faptul de a se identifica în raport cu ceva: este o realitate psihologică, rezultat al unui proces actual de identificare. Din acest punct de vedere, o întrebare precum „oare limba face parte din identitate?” n-are sens cîtuși de puțin: limba face parte din identitatea mea dacă eu mă identific cu limba; ea nu face parte din identitatea mea dacă eu nu mă identific cu ea. Altfel spus: limba face parte din identitatea mea dacă eu o așez în identitatea mea. Dacă mai mulți indivizi se identifică cu o limbă, această limbă face parte din identitatea lor: identitatea culturală are de asemenea aspecte colective.

Prin urmare, identitatea se construiește *hic et nunc*. Dar pe parcursul ultimilor douăzeci și cinci de ani, științele umane au împins fără îndoială prea departe această viziune „constructivistă”, ca și cum ar fi fost vorba despre o *tabula rasa*, ca și cum identitatea s-ar construi pornind de la nimic sau, ceea ce este același lucru, de la indiferent ce. Identitatea culturală se construiește în general pornind de la o moștenire culturală (în sens larg, cu alte cuvinte, din elemente lingvistice, religioase, etnice, „emoționale” etc), transmise prin familie și prin mediul social, la care individul adaugă elementele pe care le creează, pe care le re-elaborează sau pe care le împrumută (de la alte „culturi”). Poți accepta într-o mai mare sau într-o mai mică măsură această moștenire, ți-o poți asuma sau nu; dar întotdeauna are ceva legătură cu identitatea, căci moștenirea este și o memorie și nu se poate șterge cu totul memoria. Cu alte cuvinte, vom zice că moștenirea culturală este un element structurant al personalității unui individ și că orice individ este constrâns să se poziționeze în raport cu această moștenire. Iar în această moștenire există una sau mai multe limbi.

Limbile au o valoare?

Nu se poate spune că, prin ele însele, cu alte cuvinte în calitate de sisteme de comunicație compuse din semne vocalice, limbile au o valoare; sau mai degrabă, că unele ar avea mai multă valoare decât altele. Din acest punct de vedere, toate au valoare: chiar dacă nu exprimă toate aceleași realități în același mod, toate pot să fie la fel de eficiente ca mijloc de comunicare și în aceeași măsură capabile să exprime aceleași realități. Așadar, ce anume ne poate permite să vorbim despre valoarea culturală a limbilor?

Dintr-un punct de vedere cultural, o limbă are valoare în primul rând prin ceea ce vehiculează, prin operele pe care le-a produs și le produce. Din acest punct de vedere, literaturile în limbă regională constituie o parte cu totul demnă de interes, dar totuși neglijată, a patrimoniului literar al Franței, fie că este vorba despre literatura populară orală sau de literatura savantă. Mai ales, de pildă, literatura în occitană, care a rămas o literatură vie și care este, de departe, cea mai productivă dintre toate literaturile europene în limbi minorizate (cu excepția literaturii catalane, dar catalana nu se mai află, în Spania, cu totul în situația unei limbi minorizate).

Limbile au de asemenea valoare pentru că aduc diversitatea în societate. Dacă există credința reală că diversitatea este o bogăție culturală, atunci trebuie să luăm în considerare faptul că limbile au o valoare în calitate de element constitutiv al acestei diversități. Și acesta este cazul, în mod cu totul special, al limbilor minorizate, rezultat chiar din situația acestora de minorizare: deseori s-a avansat ideea că revendicarea identitară ar prezenta un risc de „închidere identitară”; de fapt, experiența ne arată că recuperarea activă a unei limbi și a unei culturi minoritare are ca efect o formidabilă deschidere a spiritului către lume și către ceilalți, permițând relativizarea și repunerea în discuție a modelelor ideologice și

politice dominante. Dimpotrivă, pericolul constă, cu siguranță, în închiderea în cultura „națională”.

Limbile au valoare și ca element a ceea ce se numește azi patrimoniu, concept pe care aș prefera să-l numesc memorie istorică. Statul francez este un stat lingvucid care a vrut nu numai să-i învețe franțuzește pe toți cetățenii săi (ceea ce n-ar trebui să fie considerat un fapt negativ), dar care în același timp a dorit eradicarea limbilor așa-zis regionale (chiar dacă metodele aplicate s-au dovedit puțin eficiente atâta timp cât a supraviețuit societatea rurală tradițională) și chiar a urmărit să le șteargă pînă și amintirea. Or, nu-i posibil să construiești o societate armonioasă și democratică bazată pe ștergerea memoriei. Ștergerea memoriei istorice este o caracteristică a regimurilor dictatoriale.

În sfîrșit, limbile minorizate au o valoare culturală pur și simplu pentru că niște oameni vor să le vorbească, să le învețe, să le transmită, să-i învețe pe alții, la rîndul lor, dar și pentru că există o activitate culturală în jurul acestor limbi: limbile constituie de asemenea un „obiect al dorinței”. Dimpotrivă, privarea de exercitarea limbii constituie pentru mulți o teribilă frustrare care poate avea consecințe grave, socio-politice sau psihologice. Nu vedem motivul pentru care societatea ar trebui să refuze recunoașterea legitimității acestei dorințe.

Recunoașterea din partea societății a valorii culturale a limbilor

Din punct de vedere sociolingvistic, nu trebuie uitat faptul că franceza s-a impus ca limbă scrisă cu cinci secole în urmă pe întreg teritoriul. În regiunile alofone periferice din punct de vedere geografic (Basse-Bretagne, Țara Bascilor, Roussillon, Corsica) și în sudul Franței (Aquitania, Limousin, Auvergne, Languedoc, Provence), franceza nu s-a impus ca limbă de oralitate cotidiană decît de vreo sută de ani în marile orașe și de mai puțin de cincizeci de ani în mediul rural¹. În DOM-TOM/Teritoriile de dincolo de mare, limbile locale sunt încă majoritare, ele rămîn limbile oralității cotidiene, în vreme ce franceza este limba scrisă și oficială, de folosință publică.

Global, se poate ști, datorită sondajelor efectuate în decursul anilor, că francezii manifestă un anumit atașament pentru limbile numite regionale și sunt, în general, favorabili unor măsuri de protecție; chiar dacă nu sunt cu toții pregătiți pentru angajarea activă. Astfel încît, în 1994, un sondaj efectuat de Ifop² pe un eșantion reprezentativ din ansamblul populației franceze arăta că 75% dintre francezi considera că e foarte sau destul de important să fie apărute limbile regionale. 77% erau favorabili ideii ca Franța să adopte o lege care să recunoască și să protejeze aceste limbi; același procent se pronunța pentru adeziunea Franței la Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare. Dintr-un alt sondaj efectuat în aprilie 2000³ rezultă că 82% dintre francezi sunt favorabili ratificării Cartei europene și 79% sunt favorabili unei modificări constituționale care să permită această ratificare.

Dacă însă îi avem în vedere pe cei care vorbesc în numele societății: intelectuali, jurnaliști, înalți funcționari, oameni politici, profesori etc, cu alte cuvinte, elitele sociale și intelectuale, situația este cu totul alta. Atitudinea majorității elitelor față de limbile regionale sau minoritare se caracterizează prin trei aspecte: ignoranță, dispreț și instrumentalizare politică. Nu vom demonstra aici ignoranța și disprețul, e de-ajuns să citești presa sau să asculți declarațiile unor oameni politici care se declară republicani; anumite publicații precum *Charlie Hebdo*, *Marianne* sau *Le Figaro* și-au făcut din asta o specialitate; unii jurnaliști au pus bazele unui adevărat comerț.

Sub aspect politic, lucrurile stau cam așa: de două decenii suntem martorii unui discurs care instrumentalizează idealurile republicane precum laicitatea, neutralitatea Statului, egalitatea cetățenilor în fața legii, în serviciul unui naționalism unitarist și (re)centralizator care este ostil limbilor regionale și care contravine unor aspirații identitare ale populației din regiuni istorice legate de o limbă și o cultură specifice. De fapt (în orice caz, în Franța metropolitană), nu prezența limbilor regionale este cea care pune probleme societății, ci dimpotrivă, din ce în ce mai mult, absența lor, generatoare de frustrare și de indispoziție identitară: pierderea limbii este resimțită ca un cusur al ființei, ca o mutilare, iar faptul de a nu fi avut posibilitatea de a o învăța sau de a o studia poate fi perceput ca o umilință. Amplificarea revendicărilor lingvistice și a sentimentului identitar este legată de pierderea limbii și de creșterea nivelului de instrucție. Acest sentiment identitar rămîne foarte înrădăcinat (s-ar putea chiar să aibă tendințe de creștere), el trece dincolo de audiența politică pe care pot s-o aibă mișcărilor „regionaliste”, iar societatea civilă suportă tot mai greu unitarismul cultural moștenit dintr-o concepție retrogradă despre republică. Din nefericire, de vreo treizeci de ani, nivelul dezbaterilor privind aceste chestiuni a regresat și, astăzi, în Franța, nu mai poți lua apărarea culturilor minoritare fără a fi etichetat de comunitarism, de „etnism”, de tribalism, de naționalism, de separatism, de preconizare a închiderii identitare sau a excluderii, de a avea legături cu extrema dreaptă etc. Aceste amalgamări sunt insuportabile și nedemne de o dezbatere democratică. Ai impresia că *inteligența* franceză e lovită de un soi de cecitate intelectuală care o face incapabilă să vadă în chestiunea limbilor regionale o adevărată problemă a societății și nu doar un simplu instrument al cutărei sau cutărei ideologii politice.

Această situație face ca bătălia pentru limbile regionale și minoritare să fie una epuizantă: fiecare pas înainte este rezultatul unor eforturi nemăsurate și poate fi oricînd repus în discuție. Căci, ceea ce nu vor să vadă clasa politică și o mare parte a *inteligenței*, este faptul că, de-acum, alternativa nu este între republică și particularisme, nici măcar între republică împreună cu particularisme și republică fără particularisme, alternativa se situează între republică împreună cu particularisme și particularisme fără republică. Și tocmai în aceasta rezidă fondul problemei corsicane: dacă i s-ar fi acordat, acum douăzeci și cinci de ani, Corsicii,

ceea ce se pregătește să i se acorde astăzi (fapt care, azi, poate că nu va rezolva nimic), situația probabil că nu ar fi cunoscut derivatele știute. În opinia unor observatori, în Corsica, în sînul tinerei generații, liantul afectiv cu Franța ar fi deja rupt; și este pe cale să fie rupt în Bretania și în Țara Bascilor.

În sudul țării (regiuni occitane), situația este mai complexă, dar sentimentul alterității în raport cu Franța de Nord rămîne foarte înrădăcinat în societate, mai ales la tineri și în marile orașe. Poate că este încă destul de puternic pentru a fi integrat de către populațiile de origine imigrată, mai ales magrebiană: astfel încît tinerii marsilieni de origine magrebiană nu se recunosc în apelativul de „*beur*”, căci acești *beurs* „*sunt niște parizieni*”. Este, de altfel, într-un anumit sens, un lucru pozitiv, căci o integrare reușită presupune nu doar integrarea în cultura națională, ci și în cultura locală; în ziua în care societatea meridională își va pierde capacitatea de a integra din punct de vedere cultural populații de origine străină, riscăm să asistăm la derivate comunitariste. Acest sentiment de alteritate este intensificat de etnotipurile vehiculate de cultura franceză dominantă asupra celor din sud (și de asemenea, mai mult, asupra corsicanilor). Aceste etnotipuri sunt în mod special răspîndite în sînul elitelor „pariziene”, ca și în mentalitatea funcționarilor sau a oamenilor de afaceri originari din nord și aflați în slujbe în sud. Aceștia au adesea afirmații și atitudini care frizează rasismul și sunt foarte dureros resimțite de către autohtoni — e, într-un fel, o „revenire a refulării”: ceea ce nu mai este îngăduit să se spună despre evrei, despre negri sau despre arabi, se permite încă și azi să se spună despre corsicani sau despre meridionali.

Recunoașterea de către stat a valorii culturale a limbilor

În corpusul juridic francez există cîteva texte care se referă la limbile regionale (de pildă, textele care permit învățarea lor). Dar nu există nici un text oficial care să le acorde un statut veritabil, nici vreunul care să se străduiască să le numească și să le enumere în mod exhaustiv. Aceasta ar fi fost situația dacă procesul de aderare al Franței la Cartă ar fi fost dus pînă la capăt. Există totuși un raport care fusese cerut de către ministrii Educației Naționale și, respectiv, al Culturii și al Comunicării profesorului Cerquiglini⁴ și care enumeră limbile susceptibile de a fi recunoscute de către Franța în cadrul Cartei. Raportul Cerquiglini fusese precedat de un raport al profesorului Guy Carcassonne privind incompatibilitatea Cartei cu Constituția⁵.

Carta, al cărei scop este prezervarea patrimoniului lingvistic european, nu specifică în mod exact care limbi regionale corespund conceptului de limbi regionale sau minoritare, dar precizează că nu tratează limbile imigranților, nici dialectele limbii oficiale. Ea permite totuși luarea în considerare a limbilor așa-numite „fără teritoriu”. În ultimă instanță, îi revine fiecărui stat în parte sarcina de a determina cărei limbi trebuie să i se aplice prevederile Cartei.

De asemenea, trebuie remarcat faptul că această Cartă, chiar dacă nu se referă la dialecte ale limbii oficiale și la limbi ale imigranților, aceasta nu împiedică

statele, care sunt suverane, să acționeze și să dea legi în ce privește aceste limbi; în consecință, dacă statele nu fac nimic pentru aceste limbi, responsabilitatea nu revine Cartei, ci statelor respective.

Raportul Cerquiglini sugerează, grație unei interpretări extensive a noțiunilor de „limbă minoritară” și de „limbă fără teritoriu”, să se considere ca „limbi din Franța”, alături de limbile „regionale” propriu-zise, precum și alături de limbile romani și idiș: berbera, araba magrebiană (numită „araba dialectală” în raportul respectiv), armeană occidentală, ca și *hmong*-ul vorbit în Guyana.

Pe de altă parte, același raport ia în egală măsură în considerare ceea ce poartă numele de „limbi *d'oïl*”: or, chiar dacă se folosește expresia „limbi *d'oïl*”, nu e mai puțin adevărat că este vorba despre ceea ce redactorii Cartei au numit „dialecte” ale limbii oficiale; dacă se folosește terminologia uzitată în Belgia, se va zice că limbile alogene intră în sfera de aplicație a Cartei, dar că, *a priori*, limbile regionale endogene nu intră în această sferă.

Abordarea din raportul Cerquiglini este oare de apărut, este ea compatibilă cu spiritul Cartei? Voi răspunde: „da, dar cu condiția să nu se meargă mai departe”.

Fără îndoială, într-un alt context, o altă abordare ar fi fost posibilă. Într-adevăr, într-un context marcat de o voință afirmată a statului de a legifera în materie lingvistică, s-ar putea imagina un întreg dispozitiv juridic cuprinzând diferite texte, adaptate fiecărui caz în parte: limbi *d'oïl*, limbi regionale alogene, limbi de origine străină amenințate având o prezență semnificativă în societatea franceză, alte limbi etc. Într-un asemenea context, n-ar fi fost necesar să se ia în considerare idiomurile *d'oïl* și anumite limbi de origine străină în cadrul Cartei.

Raportul Cerquiglini a fost redactat într-un context în care guvernul se angajase să semneze Carta, dar în care nu exista, din punct de vedere politic, o perspectivă de legiferare asupra unor alte chestiuni lingvistice. Intenția era prin urmare de a „aduna cât mai multe date și simpatizanți”, de a da Cartei interpretarea cât mai extensivă cu putință (aceasta explică de asemenea faptul că au fost luate în considerare limbi din DOM-TOM, în vreme ce, de pildă, Guvernul olandez a semnat Carta „pentru teritoriul european al regatului Țărilor de Jos”).

În ceea ce privește idiomurile *d'oïl*, există, pentru unele dintre acestea (*picard*, *saintongeais-poitevin*, *gallo* etc), o adevărată cerere socială și reale practici culturale de care era important să se țină cont.

În ce privește limbile de origine străină, Guy Carcassonne și Bernard Cerquiglini, fiecare în raportul său, și-au fondat analizele pe un anumit număr de criterii, explicite sau implicite⁶:

- importanța demografică și stabilitatea populației: este necesar un număr semnificativ de cetățeni francezi vorbitori ai unei limbi de origine străină pentru ca aceasta să fie considerată drept „limbă a Franței”;

- absența de statut oficial într-un stat străin: într-adevăr, Carta are ca prim obiectiv protejerea limbilor amenințate; limbile oficiale ale statelor străine, precum portugheza, spaniola, poloneza sau vietnameza etc, nu fac parte în mod evident din această categorie și nici un risc de dispariție nu apasă asupra lor. Chiar dacă ele sunt reprezentate în Franța, statul francez nu are nici datoria nici responsabilitatea să le protejeze, iar acestea intră clar în categoria limbilor străine și pot fi, pe deasupra, recunoscute și predate cu acest statut prin sistemul educației naționale;

- existența unor circumstanțe istorice particulare care au condus la pătrunderea acestor limbi în Franța: vechimea relațiilor culturale, politice și economice între Franța și Magreb, în special cu Algeria (mai ales, trecutul colonial al Franței în această țară); sosirea în Franța a armenilor, victime ale genocidului din 1915, cu statutul de apatrizi; deplasarea în Guyana a populației *hmong*, din care majoritatea serviseră în armata franceză. Aceste circumstanțe particulare îi creează Franței un fel de obligație morală, de responsabilitate specială față de aceste limbi.

Voința de a include berbera, araba magrebină și armeană occidentală în cadrul Cartei relevă voința de a ține cont de realitatea culturală și socială a Franței de azi și de a trata chestiunile lingvistice într-un spirit de deschidere și de generozitate.

În final, se poate considera că a ține seama de aceste limbi în termenii Cartei conduce, de acum înainte, la a considera că ele nu mai sunt niște limbi ale unor imigranți, ci limbi care fac parte integrantă din patrimoniul cultural francez.

Cu toate acestea, nu ar fi rezonabil să se dorească tratarea în cadrul Cartei a ansamblului limbilor de origine străină vorbite în Franța. Ar însemna deturnarea Cartei de la obiectul său și acest lucru ar goli aderarea Franței la Cartă de orice semnificație. De altfel, Carta nu este în nici un caz – căci nu acesta este obiectivul ei – instrumentul juridic cel mai adaptat pentru tratarea problemelor referitoare la totalitatea acestor limbi, mai ales a chestiunilor care pun în joc problematici socio-economice (periferii, imigrare, integrare etc). Dar este important ca aceste chestiuni să fie tratate – cu instrumente specifice și adaptate fiecărei situații în parte – pentru a ține cont de realitățile sociale și pentru a manifesta interesul pe care Franța îl are față de culturile de origine ale populațiilor rezultate din imigrație.

Recunoașterea juridică a limbilor regionale sau minoritare

Recunoașterea valorii culturale a limbilor regionale sau minoritare de către stat trece prin recunoașterea acestor limbi la nivel juridic. Semnarea Cartei constituia ocazia unei asemenea recunoașteri. Faptul că procesul de aderare la Cartă a fost întrerupt printr-o decizie a Consiliului Constituțional, care a declarat Carta contrară Constituției, ne determină să ne punem întrebări asupra rolului acestei instanțe și asupra funcționării instituțiilor noastre.

Intenția deliberată a redactorilor Cartei – juriști competenți printre care figurau și specialiști în drept administrativ francez – a fost de a nu pune în Cartă drepturi

colective: ea se ocupă de limbi, și nu de indivizi, grupe de indivizi sau minorități, și prin urmare nu creează drepturi colective pentru vorbitori, așa cum subliniază raportul explicativ al Consiliului European. Consiliul European ceruse de altfel comitetului de experți însărcinați cu redactarea textului să fie foarte atenți mai ales la compatibilitatea acestuia cu legislațiile ansamblului țărilor membre. Cu toate acestea, Consiliul Constituțional a găsit în text drepturi colective pe care redactorii nu au avut intenția să le introducă. Altfel spus, Consiliul Constituțional face din Cartă o lectură “comunitaristă” care nu se impune defel.

Chiar de atunci – fără măcar să consulte textul deciziei Consiliului Constituțional și fără să-i facă o analiză juridică –, e greu de crezut în serenitatea judecătorilor constituționali și ești înclinat să gîndești că aceștia au găsit în Cartă drepturi colective pentru că trebuiau să le găsească pentru a o putea cenzura. Unii comentatori nici nu s-au ferit să afirme, de altfel, că acest Consiliu Constituțional își depășește astfel rolul de control pentru a se erija în cenzor politic⁷.

Las juriștilor grija de a aprofunda aceste chestiuni. În orice caz, Carta neavînd vocația de a suplini normele statale, o recunoaștere deplină și totală a limbilor regionale sau minoritare presupune nu numai ratificarea Cartei, ci și o recunoaștere a acestor limbi la nivel constituțional, independent de chestiunea Cartei. Modificarea Constituției este deci de două ori necesară.

Recunoașterea prin acte

Recunoașterea deplină și totală a limbilor regionale trece de asemenea printr-o politică concretă care pune în mișcare mijloace financiare suficiente. O asemenea politică, dinamică, voluntaristă și deschisă, de promovare a limbilor Franței ar putea reprezenta un element important al unei politici de modernizare a societății franceze, alături de alte elemente care sunt: reforma statului, modernizarea administrației, continuarea descentralizării, promovarea pluralismului cultural, moralizarea vieții politice.

O politică în favoarea limbilor regionale sau minoritare trebuie, prin urmare, să fie în contact direct cu societatea străduindu-se:

- să răspundă unei cereri sociale, înțelegîndu-se prin aceasta că există o dialectică între ofertă și cerere și că deseori cererea nu se manifestă decît dacă există o ofertă. Trebuie deci să se înceapă cu o dezvoltare progresivă a ofertei pentru ca și cererea să se poată manifesta;

- să încurajeze folosirea limbilor regionale sau minoritare prin favorizarea utilizării lor ca limbi de cultură și ca mijloc de creație contemporan, și prin favorizarea transmiterii acestora prin învățămîntul școlar, predarea bilingvă sau alte mijloace, chiar dacă aceste limbi nu mai sunt limbi de folosință cotidiană a întregii societăți;

- să le doteze cu mijloacele de supraviețuire favorizînd “echipamentul lingvistic”: codificarea limbii și a grafiei, materiale pedagogice, dicționare și gramatici normative, neologisme, ajutor din partea instituțiilor de referință etc;

-să ajute la popularizarea cunoștințelor privitoare la aceste limbi pe întregul teritoriu. La nivelul învățământului, aceasta presupune luarea lor în considerare la elaborarea programelor naționale de istorie și de literatură.

Pe plan școlar, măsurile luate recent la nivel ministerial constituie un important pas înainte. Problema e că „mamutul rezistă”: lucrul de care se plîng cel mai mult oamenii care se ocupă de învățământul în limbile regionale este faptul că sunt supuși arbitrarului ierarhiei locale a Ministerului Educației Naționale. Într-adevăr, e relativ ușor să dezvolți învățământul în limbile regionale atunci cînd ai un șef de instituție și un inspector de academie sau un rector favorabili; în schimb, este foarte dificil, ba chiar imposibil, în caz contrar. De exemplu, în departamentul Ariège, inspectorul academic practică o obstrucție sistematică. Ar fi bine deci să reflectăm la o modalitate de a-i impulsiona pe funcționari la mai mult zel în aplicarea directivelor ministeriale.

O altă problemă care se pune este aceea a dezvoltării cantitative a măsurilor puse în aplicare. În această privință, s-ar cuveni să se studieze posibilitatea de a se fixa niște obiective cantitative de dezvoltare a acestor tipuri de învățămînt, în relație cu formarea învățătorilor.

În sfîrșit, ar fi important să se diversifice la maxim secțiunile, astfel încît să li se permită elevilor să înceapă învățarea în oricare moment al școlarizării lor. De pildă, sistemul actual (imersiune, secții bilingve, sensibilizare în ciclul primar, diferite tipuri de învățămînt opțional în ciclul secundar) ar putea fi în mod eficient completat prin:

- includerea în programele generale ale ciclului primar, măcar la nivelele CM1 și CM2, a unui învățămînt de sensibilizare, de o oră pe săptămîină, în limba și cultura regionale. Acest învățămînt nu ar viza atît învățarea efectivă a limbii cît o sensibilizare susceptibilă să-i motiveze pe elevi în alegerea unei opțiuni de limbă regională în ciclul secundar;

- crearea unor secții specializate în limbi regionale în ciclul secund din treapta a doua (anul doi, anul întîi, anul terminal), după modelul a ceea ce există deja pentru muzică, circ, teatru etc. În cadrul acestor secțiuni specializate, elevii beneficiază, în plus față de programa normală, de un învățămînt de zece ore pe săptămîină în specialitatea aleasă. Astfel de secții ar permite unor elevi motivați, dar care nu au studiat neapărat limba înainte, să beneficieze de un învățămînt intensiv care să le permită să devină specialiști;

- dezvoltarea în ciclul primar a unor „centre intensive” de învățare a limbii regionale, precum cele care există acum în Bouches-du-Rhône. În aceste „centre intensive” (care nu sunt secții bilingve), elevii beneficiază, pe durata întregului ciclu primar, de un învățămînt de trei pînă la șase ore de limbă regională.

Aș cita, ca un exemplu de ceea ce poate să fie o acțiune dinamică în favoarea limbilor regionale, obiectivul pe care și l-a fixat Oficiul Limbii Bretonne: la

începutul secolului, numărul vorbitorilor de bretonă era de peste un milion; acum acesta este de în jur de 250.000, cei mai mulți avînd peste 60 de ani, iar limba nu mai este transmisă în mediul familial; obiectivul fixat este ca, în cîteva decenii, numărul vorbitorilor să se stabilizeze la circa 100.000, adică în jur de 7% din populația din Basse-Bretagne, în locul unui procent nul, dacă nu se face nimic.

Este cît se poate de evident faptul că astfel de obiective nu pot fi atinse printr-o politică exclusiv de preservare, care n-ar însemna decît o înmormîntare de lux, ci printr-o politică voluntaristă de promovare a limbii, de formare a vorbitorilor, de promovare a creației și a ofertei culturale. Ea trebuie să fie în același timp ambițioasă și realistă.

Note:

1. În Alsacia, schimbările care au modificat în profunzime situația lingvistică nu au avut loc decît în anii '70.
2. „Francezii și limbile regionale”, Ifop, aprilie 1994.
3. Sondaj realizat de Ifop, la 6 și 7 aprilie 2000 la cererea Comitetului Alsace-Moselle din cadrul Biroului European pentru Limbile Minorizate, pe un eșantion de 995 de persoane reprezentative privind populația franceză.
4. „Les langues de la France”, raport către miniștrii Educației Naționale și al Culturii și al Comunicației, aprilie 1999.
5. „Studiu privind compatibilitatea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare cu Constituția”, raport adresat Primului ministru, octombrie 1998.
6. Primele două sunt exprimate în mod explicit de către Guy Carcassonne (p.119, § 75), cel de-al treilea se degajă în mod implicit din cele două rapoarte.
7. Vezi mai ales: Roger Pinto, Excesele Consiliului Constituțional, *Le Monde*, 4 ianuarie 2001.

Bibliografie:

- Benoit-Rohmer Florence, „*Les langues officieuses de la France*”, *Revue française de droit constitutionnel*, nr.44, 2001, pp.3-29.
- Bistolfi Robert, „Les langues régionales de France ont-elles un avenir?” [Au un viitor limbile regionale din Franța?], *Les idées en mouvement*, nr. 70, juin 1999, Se poate consulta pe <http://www.les-idees-en-mouvement.org>
- Carcassonne Guy, „Etude sur la compatibilité entre la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires et la Constitution”, rapport au Premier ministre [Studiu privind compatibilitatea dintre limbile regionale sau minoritare și Constituție, raport către Primul ministru], octobre 1998. Accesibil pe <http://www.admifrance.gouv.fr>
- Cerquiglini Bernard, „Les langues de la France”, rapport aux ministres de l'Education nationale et de la Culture [Limbile din Franța, raport către miniștrii Educației naționale și al Culturii], avril 1999, Accesibil pe <http://www.dglf.culture.fr>
- Charte européenne des langues régionales ou minoritaires et Rapport explicatif du Conseil de l'Europe*. [Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare și Raport explicativ al Consiliului Europei]. Consultabil pe <http://www.coe.fr>
- Chaker Salem, „Quelques observations sur la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires. Un exercice pratique de glottopolitique” [Cîteva observații privind Carta

- europeană a limbilor regionale sau minoritare. Un exercițiu practic de glotopolitică], in *Mélanges*, David Cohen, Peeters, Paris / Louvain, 2000.
- Chaker Salem și Sibille Jean, „Langues de France non territorialisées: romani, yiddish, berbère, arabe maghrébin, arménien occidental” [Limbile din Franța non-teritorializate: romani, idiș, berberă, arabă maghrebină, armenă occidentală], in *Les langues de France. Tribune internationale des langues vivantes*, nr. 27, mai 2000, pp. 85-92.
- Etienne Bruno, Giordan Henri, Lafont Robert, *Le Temps du pluriel. La France dans l'Europe multiculturelle* [Timpul pluralului. Franța în Europa multiculturală], Editions de l'Aube, La-Tour-d'Aigues, 1999.
- Larralde Jean-Manuel, „La France et les langues régionales ou minoritaires: sept ans de réflexion (...) pour rien” [Franța și limbile regionale sau minoritare: șapte ani de reflecție (...) pentru nimic], *Le Dalloz*, nr. 39, 1999, commentaire de la décision du Conseil constitutionnel sur la Charte [Comentariu legat de decizia Consiliului constituțional privind Carta].
- Pinto Roger, „Les excès du Conseil constitutionnel” [Excesele Consiliului constituțional], *Le Monde*, 24 janvier 2001.
- Poignant Bernard, *Langues et cultures régionales, rapport au Premier ministre* [Limbi și culturi regionale, raport către Primul ministru], La Documentation française, Paris, 1998.
- Poignant Bernard, *Langues de France: osez l'Europe* [Limbi din Franța: îndrăzniți Europa], Indigène éditions, Montpellier, 2000.
- Sibille Jean, *Les Langues régionales* [Limbile regionale], collection „Dominos”, Flammarion, Paris, 2000.
- Woehrling Jean-Marie, „Unitarisme ou pluralisme: quelle philosophie politique pour notre société” [Unitarism sau pluralism: ce filosofie politică pentru societatea noastră], in *Elan, Cahiers du FEC*, nr 7-8, 1998.
- Woehrling Jean-Marie, „Les langues régionales et le droit constitutionnel français” [Limbile regionale și dreptul constituțional francez], in *Les Langues de France. Tribune internationale des langues vivantes*, nr. 27, mai 2000, pp. 20-24.

Traducere de Cornelia Cistelean

Jean SIBILLE, lingvist, însărcinat al Delegației Generale a limbii franceze și a limbilor regionale din Franța la Ministerul Culturii, și al cursului de limbă occitană al Universității Paris VIII, fost redactor-șef al revistei *Estudis Occitans*. Lucrări: *Langues, dialectes et écritures* și *Les langues régionales*.

Jean Sibille, La diversité linguistique en France, publicat în *La Charte Européenne des Langues Régionales ou Minoritaires et la France. Quelle(s) langue(s) pour la république? Le dilemme „diversité/unicité”* și preluat cu permisiunea Consiliului Europei.